

سنجش تداوم حضور در فضای عمومی شهری و عوامل موثر بر آن (نمونه موردی پارک خانواده شهر مهاباد)^۱

سیامند معروفی

دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

قادر بایزیدی^۲

استادیار معماری، گروه معماری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۸/۱۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی پارک خانواده شهر مهاباد بر اساس مولفه های تداوم حضور کاربران در فضا و همچنین شناسایی عوامل موثر بر ارتقاء تداوم حضور افراد در فضا، به روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. روش گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر اسنادی و میدانی است. از منابع اسنادی به منظور تدوین مبانی نظری و استخراج شاخص های ارزیابی فضا استفاده شده است و از روش میدانی در قالب پرسشنامه، به منظور ارزیابی و فضا و سنجش عوامل اثر گذار در زمینه تداوم حضور کاربران در فضا استفاده شده است. همچنین از نرم افزار SPSS جهت انجام آزمون های آلفای کرونباخ، KMO، بارتلت، T.test و رگرسیون خطی چندگانه بهره گرفته شده است. مقدار آزمون های آلفای کرونباخ و KMO، بالای ۰/۷ و همچنین سطح معنی داری آزمون بارتلت نیز کمتر از ۰/۰۵ به دست آمد که نشان از پایداری و روایی درونی و ساختاری پرسشنامه توزیع شده دارد. همچنین نتایج آزمون t.test تک نمونه ای مستقل نشان داد که در مجموع فضای شهری مورد مطالعه از نظر کاربران فضا در سطح متوسط ارزیابی شده است. نتایج آزمون رگرسیون خطی چندگانه، مشخص ساخت که مولفه های تنوع فعالیتی، اجتماع پذیری، دلبستگی و خاطره انگیزی، هویت، آسایش و تصور و دسترسی به ترتیب مهمترین و اثر گذارترین مولفه های ارتقاء دهنده میزان حضور افراد در فضای مورد مطالعه هستند. در این بین تنوع فعالیتی و اجتماع پذیری را می توان مهمترین مولفه ها در این زمینه معرفی کرد.

واژگان کلیدی: تداوم حضور، فضاهای عمومی، مولفه های فضای جمعی، پارک خانواده

۱- این مقاله برگرفته از مطالعات رساله دکتری معماری نویسنده اول تحت عنوان «تبیین راهبردهای طراحی فضای جمعی پایدار (مطالعه موردی: مؤلفه های تأثیرگذار در طراحی پارک خانواده شهرستان مهاباد)» است؛ که به راهنمایی دکتر قادر بایزیدی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج در حال انجام می باشد.

۲- نویسنده مسئول (q_bayzidi@srbiau.ac.ir)

مقدمه

با پیشرفت فناوری و ماشینی شدن شهرها روز به روز روابط انسانی و ارتباطات چهره به چهره کم رنگ می شود و همین امر باعث می شود آرامش، رضایت و تعلق خاطر شهروندان نیز از بین برود. آن چه که امروز در شهرها اتفاق می افتد این است که فقط از دو محل استفاده می شود: از خانه به محل کار و از محل کار به خانه. یعنی شهر به وسیله ای تبدیل گردیده که شهروندان را به دو مقصد هدایت می نماید. از طرفی تعاملات اجتماعی مکان مناسب خود را می طلبد، این مکان ها همان فضاهای عمومی شهر هستند که به عنوان فضاهایی جهت ایجاد، تقویت مناسبات و روابط بیرونی، تعاملات اجتماعی و رویارویی های اجتماعی و به عنوان مکان هایی که گروه های مختلف با خواست ها و علایق متفاوت در آنها گرد هم جمع می شوند تعریف می شوند (Walter, 1986: 470).

فضای شهری مهمترین بخش شهر است که حیات، سرزندگی و پویایی پیوسته شهر را تضمین می کند. فضایی برای حضور مردم، بروز رفتارهای جمعی و شکل گیری تعاملات اجتماعی است. از طرف دیگر فضای شهری با حضور شهروندان شهر است که معنا پیدا می کند. در نتیجه بین یک فضا برای گرفتن عنوان فضای شهری و حضور مردم در آن فضا رابطه متقابل وجود دارد (تفهیمی و عرفانیان ستاریان، ۱۳۹۲: ۳).

در دهه های اخیر پژوهشگران و نظریه پردازان در مطالعات و بحث های مربوط به زندگی و مرگ در مکان های عمومی و فضاهای موجود در شهرها شرکت کرده و از آنجا که حضور مردم در فضای شهری از دغدغه های اصلی طراحان شهری است عده بسیاری به آن پرداخته اند، ولی با وجود آنکه اصطلاحات به کار رفته متفاوت هستند، اما نکته مهم آن است که مفاهیم مشترک نیز در بین این اصطلاحات بسیارند. "ویلیام وایت" در کتاب زندگی اجتماعی در فضاهای شهری کوچک به دنبال راههایی برای افزایش سرزندگی و حضور مردم در فضاهای شهری بوده و در پروژه "زندگی خیابانی" درون مایه اصلی پروژه را زمینه های انسان شناسی، قوم نگاری علمی و مطالعات فرهنگی قرار داد و در نهایت زندگی خیابانی را چنین تعریف نمود که "در آنجا مردم ساعتها با هم حرف میزنند یا خداحافظی های طولانی دارند" و این باعث رشد تعامل و حضور در فضای عمومی شهری می شود (وایت، ۱۹۸۰ ص ۲۱۲) در رشد ساختار فضاهای عمومی باید به دنبال شناسایی، اداره و ارزیابی نحوه حضور افراد بوده و این در پرتو زمینه های مساعد ایجاد می شود. در راستای این مهم و با توجه به گسترش شهرها و نیاز مبرم به فضاهای جدید و حرکت به سمت جهت دهی برای حضور شهروندان که دغدغه مسئولان نظام شهری می باشد

پارک ها به عنوان فضاهای عمومی و فراغتی در شهر می توانند فضاهایی قابل زندگی و لذت بخش در شهر و محلات آن را بوجود آورند که در عین ارائه تسهیلات شهری به عنوان مکان هایی جهت ایجاد آرامش، سرگرمی و گردش، ایجاد تعاملات اجتماعی، فراهم آوردن زمینه معاشرت، کاهش آلودگی ها و بهبود محیط زندگی، فضایی جهت انجام ملاقات های محله ای و گذران اوقات فراغت و مشارکت شهروندان و بهبود حیات اجتماعی شهر فراهم آورند. بنابراین توجه به برنامه ریزی فضاهای فراغتی از آن جهت اهمیت خاص می یابد که در شهرهای ما عرصه های جمعی و فضاهای شهری یا از بین رفته اند و یا چهره از کف داده اند فضاهایی که شهروند در آنها احساس آرامش می کند بیشتر می تواند او را به تعاملات اجتماعی دعوت کند (حبیبی، ۱۳۷۹: ۴).

پارک خانواده شهر مهاباد که در سال ۱۳۹۲ در مرکز شهر طراحی و اجرا شده است، علاوه بر هزینه بر بودن احداث آن و داشتن موقعیت مناسب جهت دسترسی شهروندان و همچنین دارا بودن پتانسیل های مهم و لازم جهت جذب شهروندان پس از گذشت چند سال هنوز به صورت مطلوب نتوانسته است که موجبات جذب و تداوم حضور شهروندان را به فضا فراهم نماید. از دلایل عمده این مساله ضعف در طراحی و ساماندهی فضا از لحاظ تنوع فعالیتی مناسب، عدم تامین سازوکار آسایش و عدم توجه به هویت بخشی به فضا می باشند. این مقاله سعی دارد که ضمن ارزیابی فضای مورد مطالعه از لحاظ تداوم حضور کاربران، به تبیین رابطه بین اصول و معیارهای طراحی موفق فضا های شهری و تداوم حضور شهروندان بپردازد.

هدف این پژوهش سنجش میزان و عوامل موثر بر موفقیت فضای مورد مطالعه از لحاظ تداوم حضور شهروندان می باشد.

با توجه به این اهداف سؤالات تحقیق عبارتند از:

- میزان موفقیت و مطلوبیت فضای مورد مطالعه (پارک خانواده) از حیث تداوم حضور کاربران تا چه حد بوده است؟
- مهمترین عوامل اثر گذار بر تداوم حضور کاربران در فضای مورد مطالعه در زمینه اصول و معیارهای طراحی فضای شهری موفق کدامند؟

پیشینه

دانش و امیرطیبی (۱۳۹۰)، پژوهشی با عنوان "کیفیت حضور در میادین شهری با تاکید بر نمونه های سنتی ایران" انجام دادند. این پژوهش با اتخاذ رویکردی تحلیلی به ادبیات این موضوع و با تحلیل ساختاری مفاهیم و اجزای موضوع، چکیده این مباحث را در تبیین رابطه مبانی سه گانه فضای شهری (میدان)، حضور انسان و شهرسنتی ایرانی بیانی کرده و اصول حاکم در شکل گیری میادین را مورد تاکید قرار داده است. رضا زاده و محمدی (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی حضور پذیری زنان در فضاهای شهری" به این نتیجه رسیدند که در کنار رویکردهای جهانی در این زمینه، بررسی رویکرد اصالت خانواده در فلسفه اسلامی نیز بر اهمیت حضور زنان در فضا تاکید دارد. بنابراین بررسی ها حاکی از این مسئله است که رویکردهای فلسفی و حقوقی، حضور زنان را به عنوان یک ضرورت تأیید می کند. رضا زاده و محمدی (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی عوامل محدود کننده حضور زنان در فضاهای شهری" در این پژوهش عوامل محدود کننده حضور زنان و دلایل آن و راهکارهای کاهش محدودیت ارایه شده، و به این نتیجه رسیده اند که در فضاهای شهری باید حداقل نیازها برای حضور زنان فراهم گردد. تفهیمی و عرفانیان ستاریان (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان "عوامل مؤثر بر ارتقای حضور پذیری فراغتی در فضای شهری نمونه موردی: بلوار خیام مشهد، حدفاصل تقاطع سجاد و فردوسی" با هدف استخراج عوامل مؤثر برای ارتقای حضور پذیری فراغتی در فضاهای شهری تک عملکردی "به این نتایج دست یافتند که در صورتی بتوان فضا را برای شکل گیری فعالیت های فراغتی در ساعات غیراداری بستر سازی نمود. می توان انتظار داشت که فضا پاسخگوی نیاز شهروندان در اوقات مختلف بوده و تداوم حضور آنان در فضا را تضمین نماید. ایراندوست و غلامی زارچی (۱۳۹۴)، پژوهشی با عنوان "ارتقای فرصت حضور و مشارکت مردم با استفاده از معرفی گونه های فضای عمومی شهر خلاق (نمونه موردی: شهر یزد)، انجام دادند. نتایج این پژوهش مشخص ساخت که کارکرد فضاهای عمومی، ارتباطی، شکل

دهنده محله، مسکونی، چندمنظوره، شکوفا کننده استعداد مردم، تقویت کننده روابط اجتماعی، مهیج، پاسخگو، آگاهی دهنده و اعتقادی بوده است و این فضاها میتواند انگیزه حضور مردم برای افزایش مشارکت عمومی در مدیریت شهر را فراهم کند.

مبانی نظری

فضای شهری در مفهومی عام، ارتباط متقابل میان روابط و رفتارهاست. یعنی ضمن آنکه محل همجواری هویت های فردی است، در یک زندگی شهری خود به مثابه مهم ترین عامل احراز هویت بوده و بر رفتارها و روابط انسانی تأثیر می‌گذارد (رفیعیان و خدایی، ۱۳۸۸: ۲۲۹). آنچه در دانش طراحی شهری برای فضای باز شهری ارزش می‌باشد، نقش اجتماعی و تعاملی است که این فضا در زندگی جمعی شهروندان ایفا می‌کند. بررسی تاریخی شهر های مغرب زمین نیز شهادی بر این ادعا است. از دوران یونان باستان تا قرن بیستم، شهروندان اروپایی مهمترین و مردمی ترین رویداد های جمعی خود را در میدان برگزار می‌کرد. واژه یونانی آگورا و رومی فوروم به معنای تجمع شهروندان بود. پلازا و انواع فضا های مشابه در میان اقوام اروپایی، خواه انگلیسی، آلمانی یا فرانسوی و مانند اینها قلب تپنده شهر و محل گردهمایی و تعامل اجتماعی بود (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۱۱۳). فضای شهری به ترکیبی اطلاق می‌شود که از فعالیت ها، بناهای مختلف فرهنگی، اجتماعی، اداری، تجاری و مانند آن و عناصر و اجزای شهری به صورتی آراسته، هماهنگ و واجد نظم و زیبایی و بالطبع با ارزش های بصری تشکیل می‌گردد و از نظر فیزیکی دارای بدنه ای محصور کننده می‌باشد. به عبارتی فضای شهری جزئی از یک شهر است که به عنوان عرصه عمومی، تجلیگاه فعالیت های شهری است (رفیعیان و خدایی، ۱۳۸۸: ۲۳۰).

فضای عمومی از منظر کالبدی

کار و همکاران (Carr et al, 1992: 79) ۱۱ نوع از فضا را شناسایی می‌کنند: ۱- پارک های عمومی؛ ۲- میدان، ها و پلازها؛ ۳- یادبودها؛ ۴- بازارها؛ ۵- خیابان ها؛ ۶- زمین های بازی؛ ۷- فضای باز اجتماع؛ ۸- سبزه راه ها و پارک راه یا بلوارها؛ ۹- بازارهای سرپوشیده؛ ۱۰- فضاهای یافته شده/ فضاهای روزمره و ۱۱- آب کناره‌ها.

لینچ فضاهای شهری را به موارد زیر طبقه بندی می‌کند: پارک منطقه ای، پارک شهری، میدان و فضاهای باز مشابه، پارک های خطی، زمین بازی کودکان و بزرگسالان، زمین های آزاد و غیرقابل استفاده (چرخچیان، ۱۳۹۰: ۷۲).

قلمرو فضاهای عمومی به لحاظ ساختار فضایی باز و بسته بر اساس زیر طبقه بندی می‌گردد:

- فضاهای عمومی باز: میدانی عمومی، خیابان ها، بزرگراه ها، پارک ها، توقفگاه های وسایل نقلیه و غیره؛
- فضاهای عمومی بسته: موسسات عمومی، کتابخانه ها، موزه ها، شهرداری ها و نیز تسهیلات حمل و نقل عمومی مانند ایستگاه های قطار یا اتوبوس و غیره؛

▪ فضاهای نیمه عمومی باز و بسته: پردیس های دانشگاهی و فروشگاه های سرپوشیده (همان منبع).

سه شاخصه اصلی برای تشخیص فضاهای شهری در عرصه عمومی شهر عبارت انداز:

(۱) عمومی بودن

(۲) باز بودن آن

۳) برقراری تعاملات اجتماعی (پیرمادی و مستوفیان، ۱۳۹۵: ۱۶).

حضور پذیری

فضای شهری مهمترین بخش شهر است که حیات، سرزندگی و پویایی پیوسته شهر را تضمین می کند. فضایی برای حضور مردم، بروز رفتارهای جمعی و شکل گیری تعاملات اجتماعی است. از طرف دیگر فضای شهری با حضور شهروندان شهر است که معنا پیدا می کند. در نتیجه بین یک فضا برای گرفتن عنوان فضای شهری و حضور مردم در آن فضا رابطه متقابل وجود دارد (تفهیمی و عرفانیان ستاریان، ۱۳۹۲: ۳). مردم زمانی در فضا حاضر می شوند که کاری برای انجام دادن داشته باشند. بنابراین همیشه باید یک فضای شهری ظرفیت تجربه شدن، شکل گیری فعالیت ها و بروز رفتارها را داشته باشد. قابلیت های یک فضای شهری توسط فرد بررسی و تحلیل شده و آنچه برداشت او از محیط است، در ذهنش نقش می بندد. به دنبال آن فرد جهت برآورده کردن یکی از سطوح نیازهای خود به استفاده از فضا روی می آورد (لنگ، ۱۳۸۸: ۹۵). براساس نظریه مازلو میتوان سطوح این نیازها را به ترتیب چنین تعیین نمود: ۱. بقا، ۲. امنیت، ۳. تعلق و دوست داشتن، ۴. عزت نفسی و حرمت از سوی خود و دیگران، ۵. خودشکوفایی. سطح اول و دوم که نیازهای اولیه انسان را مورد توجه قرار می دهد، اصلی ترین نیازها هستند (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۳۳). در ارتباط با فضای شهری می توان گفت، این فضا در وهله اول باید قادر به تامین نیازهای اولیه هر فرد باشد تا بستر حضور آنها در فضا را فراهم سازد. سپس با تامین نیازهای بعدی، حضور افراد در فضا را تقویت نماید. بنابراین اولین عامل موثر بر حضور پذیری در فضای شهری برآورده شدن نیازهای اولیه است. همچنین براساس دسته بندی گروه های استفاده کننده در فضا، بسته به توان جسمی، سن و شغل حضور افراد در فضا متفاوت می شود. عوامل محیطی نیز بر این حضور اثرگذار هستند. (دانش و طبیی، ۱۳۹۰: ۷۴). سه عامل مهم دیگری که می تواند بر استفاده افراد از فضا موثر باشند عبارتند از: دسترسی آسان به فضا، فعالیت فیزیکی و بودجه زمانی، دسترسی آسان به فضا برای هر گروهی از افراد به این دلیل مهم است که به ما نشان می دهد آنها قادر به طی کردن چه مسافتی برای رسیدن به فضای شهری هستند.

اجتماع پذیری

استفاده از واژه های اجتماع پذیر و اجتماع گریز بیانگر کیفیت های فضایی هستند که مردم را دور هم جمع می آورند یا از هم دور می کنند. این واژه ها را برای نخستین بار همفری اسموند با همراهی رابر تسامر، زمانی که مدیریت بیمارستانی در کانادا را بر عهده داشت تعریف کردند (Osmand, 1957: 26). فرآیند اجتماع پذیری، با برقراری تعامل و ارتباط اجتماعی بین بهره برداران هر فضای عمومی و مشترک معماری قابل حصول است و قابلیت شرکت مؤثر در تعامل با دیگران، چه در زندگی خصوصی و چه در زندگی عمومی و حرفه ای آنها، از اهمیت حیاتی برخوردار است (فرگاس، ۱۳۷۹: ۱۲). وجود فضاهای عمومی دارای خصیصه اجتماع پذیری، مکمل مهمی در جهت اجتماعی شدن افراد است. علاوه بر این اجتماع پذیری فضاهای عمومی موجب ارتقاء روحیه همبستگی، رشد فردی، ایجاد برای همه شهروندان، بدون در نظر گرفتن جنسیت، نژاد، قومیت، سن یا سطح اجتماعی و اقتصادی است (Kurniawati, 2012: 477).

تصویر ذهنی و آسایش

تصویر ذهنی با چگونگی ساماندهی کالبدی فضا و دریافت آسایش ذهنی از فضا در ارتباط است. پایداری (نحوه و میزان حمایت و حفاظت از فضا)، تشخیص و خوشایندی بصری فضا در جذب مردم به یک قرارگاه و دریافت آسایش ذهنی از فضا موثرند و این ویژگیست که سبب می‌گردد مردم آن را جهت توقف، قدم زدن و تجربه حیات جمعی انتخاب نمایند. نیاز انسان به امنیت روانی، فیزیکی و اجتماعی یکی از نیازهای پایه او در رابطه با مکان است و با جو آرام، وجود عوامل طبیعی، حریم فضا و کنترل ورود وسایل نقلیه نیز در ارتباط است. در تبیین آسایش مکان، گل به حمایت کاربران در برابر ماشین، جرم و عوامل نامطلوب اقلیمی و فراهم نمودن امکان قدم زدن، نشستن، شنیدن، صحبت کردن، توقف، دیدن مناظر و بازی اشاره دارد (چرخچیان، ۱۳۹۰: ۸۸-۸۷).

دسترسی

دعوت کننده بودن فضاهای عمومی و دسترسی آسان به این فضاها بر حضور مردم در فضا تأثیر بسزایی دارد. دسترسی به فضاهای عمومی به معنای پذیرا بودن حضور اجتماعی افراد در خود است (Carr, 1982: 98). در دسترس بودن فضاهای عمومی بر مبنای مطالعات موجود حاکی از آن است که این امر دارای سه بعد کالبدی، بصری و اجتماعی است. دسترسی کالبدی، ناظر به دسترسی پیاده، هم جوار یها، دسترسی به حمل و نقل شهری و نحوه ارتباط با زمینه مکان است (Van raaji, 1983: 54). و دسترسی بصری امکان اجتناب از جرم یا فعالیتهای نامطلوب را به ویژه در زنان و کودکان فراهم می‌کند. دسترسی اجتماعی یا ذهنی و اینکه مکان چگونه و برای چه کسی باید در دسترس باشد نیز به نحوه مالکیت مکان، در دسترس بودن آن برای گروه‌های خاص با نیازهای خاص مثل کودکان، سالخوردگان و معلولین وجود نماها در ایجاد حس مالکیت نمادین و دسترسی روانی گروه‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی اشاره دارد (Carr, 1992, 90). این بعد تضمین کننده امکان دسترسی گروه‌های مختلف فرهنگی-اجتماعی در بستری دموکراتیک است که در برخی موارد بیشتر جنبه روان شناختی دارد تا کالبدی (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۸: ۸۳).

فعالیت و کاربری

رویدادهای اجتماعی، نوع فعالیت‌ها و کاربری‌ها موجود درون فضا و توان آنها در جذب افراد و گروه‌های مختلف، مهمترین عامل در پویایی فضاهای عمومی و فعال بودن آن در ساعات و فصول مختلف است و شاخص ارزیابی این بعد میزان و دفعات مراجعه افراد به فضا و مشارکت در فعالیت‌های مختلف است (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶: ۲۱).

هویت

هر فضایی با شدت و ضعف متفاوت واجد هویت است و هویت نهایی فضا، برآیند هویت‌های عملکردی، کالبدی، محیطی، فرهنگی و معنایی آن است. به این ترتیب امکان تمیز فضای شهری ایرانی از فضاهای شهری سایر تمدن‌ها با مشخص شدن ویژگی‌های هویتی هر فضا مقدور می‌گردد. فضا علاوه بر کالبد خویش و مضاف بر ویژگی‌های هندسی و زیبایی‌شناسی این کالبد، واجد معنا و یا معانی‌ای نیز است که در خاطره جمعی جامعه نقش می‌بندد. از عناصر قابل توجهی که می‌تواند به شهر هویت بخشد، هنر است. هنر، بحث زیبایی‌شناسی در شهر است. معماری شهری نیز با آثار هنری که در آن به وجود می‌آید شکل می‌پذیرد. خلق آثاری که با فرهنگ ایرانی مطابقت داشته باشد در سیمای

شهر بسیار مهم است. ارتباط بین عوامل هویت دهنده شهر می تواند ارتباطی دو سویه باشد. شهر بدون عامل انسانی مفهوم ندارد. بنابراین زمانی که صحبت از شهر می شود صحبت از تعاملات انسانی است. تعاملات انسان با انسان، انسان با محیط و انسان با شهر. به همین دلیل، عوامل تشکیل دهنده هویت شهر، هویت انسان را نیز شکل می دهد و یکی از عناصری که انسان با آن تعریف می شود، حافظه است. شهر نیز دارای حافظه است. شهر فاقد حافظه تاریخی شهری دارای هویت نیست (نصر و ماجدی، ۱۳۹۲: ۲۷۳-۲۷۲).

خوانایی

خوانایی را می توان از مقولات مهم کیفیت های ادراکی در فضاهای شهری دانست. در واقع مردم زمانی می توانند از منافع گزینه هایی که کیفیات نفوذپذیری و گوناگونی را عرضه می دارند، بهره ببرند که بتوانند سازمان فضایی مکان و آنچه را که در آنجا می گذرد، درک کنند. خوانایی، کیفیتی است که موجبات قابل درک شدن یک مکان را فراهم می آورد (بتلی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۳). در کل می توان گفت خوانایی محیط نقشی مهم در سیمای شهر دارد، چراکه صحنه ای که روشن، زنده و پیوسته باشد، نه تنها می تواند تصویری دقیق به وجود آورد، بلکه خود نقشی اجتماعی به عهده دارد، از این رو می تواند برای سبیل ها و خاطرات مشترک و مجتمع ارتباطات دسته جمعی آدمیان، ماده خام فراهم آورد (لینچ، ۱۳۸۱: ۱۵).

دل بستگی و خاطره انگیزی

محیط شهری برای ساکن آن نقش ظرف تمامی تجربیات فردی و جمعی را دارد. فضاهای شهری علاوه بر حیات اجتماعی خود، تصویرپذیر بوده و در ذهن ساکنان آن نقش بسته و خاطراتی فراموش نشدنی بر جای می گذارد، و در دل و ذهنشان زنده می ماند (حبیبی، ۱۳۷۹: ۲۳ و ۳۰). به عبارتی شهر خاطره را می سازد و خاطره به شهر شکل می بخشد (حبیبی، ۱۳۸۶: ۱). فضاهایی که از آنها به عنوان نمادی از حضور اندیشه سیاسی-فلسفی جامعه مدنی یاد می شود، مکان بروز رفتارهای اجتماعی و شکل گیری مشارکت مردمی را فراهم آورده و روابط شهروندی را تسهیل می نماید و به مکان های کار، تفریح، تبادل اطلاعات، تظاهرات اجتماعی-فرهنگی و سیاسی-اقتصادی جامعه تبدیل می شوند، مکان بروز مخالفت ها و موافقت ها و نمایش های شهری، مکان برگزاری جشن ها و سوگواری های ملی و مذهبی و دیگر حادثه ها و اتفاقات شهری. چنین مکانی (با در بر داشتن مفهوم زمان) به سبب خصوصیات کالبدی نمادین خود و واقعه و حادثه ها، هویت بخش بوده و موجب خاطرات فردی و جمعی در اذهان افراد و جامعه می گردند. امری که سبب حس تعلق به مکان و زمان و هویت یافتن فرد در شهر می گردد. فضاهای شهری به سبب حادثه ها واقعه ها از سویی و عناصر کالبدی خود از دیگر سوی، خاطره انگیز می شوند (حبیبی، ۱۳۷۹: ۲۴).

دو عامل عمده و اساسی باعث خاطره انگیزی منظر شهری می شوند، ابتدا نقش انگیزی فضای شهری به معنای وجود عملکردها، مفاهیم و ویژگی های کالبدی مشخص و متمایزی که به راحتی در ذهن حک می شوند و دوم برانگیخته شدن احساسات مثبت شهروندان و ایجاد محیطی مأنوس از طریق ایجاد امکان دخل و تصرف در فضا توسط آنان و همچنین افزایش مشارکت شهروندان در نگهداری فضا، به نحوی که فضا را بخشی از محیط زندگی خود بدانند. به این ترتیب ذهن آنان انباشته از خاطرات فردی و جمعی خواهد شد تا جایی که دیگر نمی توانند نسبت به مسائل آن

بی تفاوت بمانند. متعهد نمودن شهروندان نسبت به خیابان و وقایع درون آن اساسی‌ترین گام در جهت ایجاد و تقویت تعاملات اجتماعی در آن است (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۱۴۴-۱۴۵).

مواد و روش‌ها

روش تحقیق توصیفی تحلیلی می‌باشد. این تحقیق در وهله اول به دنبال ارزیابی موفقیت فضای شهری مورد مطالعه (پارک خانواده مهاباد) در زمینه حضور پذیری و میزان تداوم افراد در مراجعه به فضاست و در وهله دوم در تلاش است تا مهمترین عوامل اثر گذار را بر میزان موفقیت فضا در حضور پذیری سنجش و شناسایی نماید. بر این اساس روش گردآوری اطلاعات تحقیق که در سال ۱۳۹۵ انجام گرفته است مبتنی بر روش اسنادی و روش میدانی است. بدین ترتیب که ابتدا به منظور انتخاب متغیرهای اصلی و قابل سنجش جهت تحلیل مساله، به مطالعه کتب، پایان نامه‌ها و همچنین مقالات مرتبط پرداخته شد و پس از شناسایی سنج‌های مختلف ارزیابی فضاهای شهری، پس از اعلام نظر اساتید و کارشناسان مرتبط با موضوع، ۷ متغیر اصلی و مستقل مربوط به اصول طراحی فضاهای موفق شهری و سنجش موفقیت فضاهای شهری انتخاب شدند. این متغیرها عبارتند از آسایش و تصور، دسترسی، اجتماع پذیری، فعالیت و کاربری (تنوع فعالیتی)، هویت، خوانایی و خاطره‌انگیزی. لازم به ذکر است که متغیر وابسته مد نظر این تحقیق تداوم افراد در مراجعه به فضا (حضور پذیری فضا) می‌باشد. جهت سنجش پذیری متغیرهای اشاره شده پس از مطالعه منابع مختلف و همچنین اظهار نظر اساتید و کارشناسان مربوطه، گویه‌های مرتبط با هر متغیر تعیین و تدوین شدند که در جدول (۱) نشان داده شده‌اند. شایان ذکر است چون جامعه آماری این تحقیق (پارک خانواده مهاباد) مشخص نیست و اطلاعاتی از واریانس جامعه در دسترس نیست از فرمول زیر حجم نمونه مشخص شده است:

$$n = \left(\frac{Z_{\alpha/2} \cdot \sigma}{\epsilon} \right)^2 ; \sigma = \frac{\max(x_i) - \min(x_i)}{6}$$

همچنین چون پرسشنامه با طیف لیکرت ۵ درجه استفاده شده است، بزرگ‌ترین مقدار ۵ و کوچک‌ترین مقدار ۱ خواهد بود بنابراین انحراف معیار آن برابر است می‌توان از مقدار ۰/۶۶ استفاده کرد. این مقدار بیشینه انحراف معیار است. (مومنی، ۱۳۸۷ به نقل از محمد پور زرنندی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۲). همچنین سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت برآورد ۰/۰۱ در نظر گرفته شده است بنابراین حجم نمونه برابر است با: $n = \frac{Z_{\alpha/2} \cdot \sigma}{\epsilon} = 1.96, \epsilon = 0.01, \sigma = 0.66 \Rightarrow n = 170$ بدین ترتیب جهت دقت بیشتر نتایج، تعداد ۲۰۰ پرسشنامه در فضای مورد مطالعه (پارک خانواده) توزیع شدند. همچنین به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا نتایج مندرج در پرسشنامه‌ها وارد نرم افزار Excel شدند. در ادامه از نرم افزار spss به منظور تجزیه تحلیل داده‌ها استفاده شده است. بدین صورت که ابتدا به منظور سنجش پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ و به منظور بررسی روایی صوری و محتوایی پرسشنامه از نظر اساتید و کارشناسان مربوطه استفاده شده است. همچنین جهت سنجش کفایت حجم نمونه و همچنین روایی درونی و ساختاری پرسشنامه از آزمون‌های KMO و بارتلت بهره گرفته شده است. در ادامه با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای مستقل میزان موفقیت محدوده مورد مطالعه در شاخص تداوم و حضورپذیری سنجش شده است. در گام بعدی نیز با استفاده از آزمون رگرسیون خطی چندگانه، میزان و معنی داری اثرات هر کدام از متغیرهای مستقل (آسایش و تصور، دسترسی،

اجتماع پذیری، فعالیت و کاربری (تنوع فعالیتی)، هویت، خوانایی و خاطره انگیزی)، بر متغیر وابسته (تداوم و حضور پذیری) سنجش شده است.

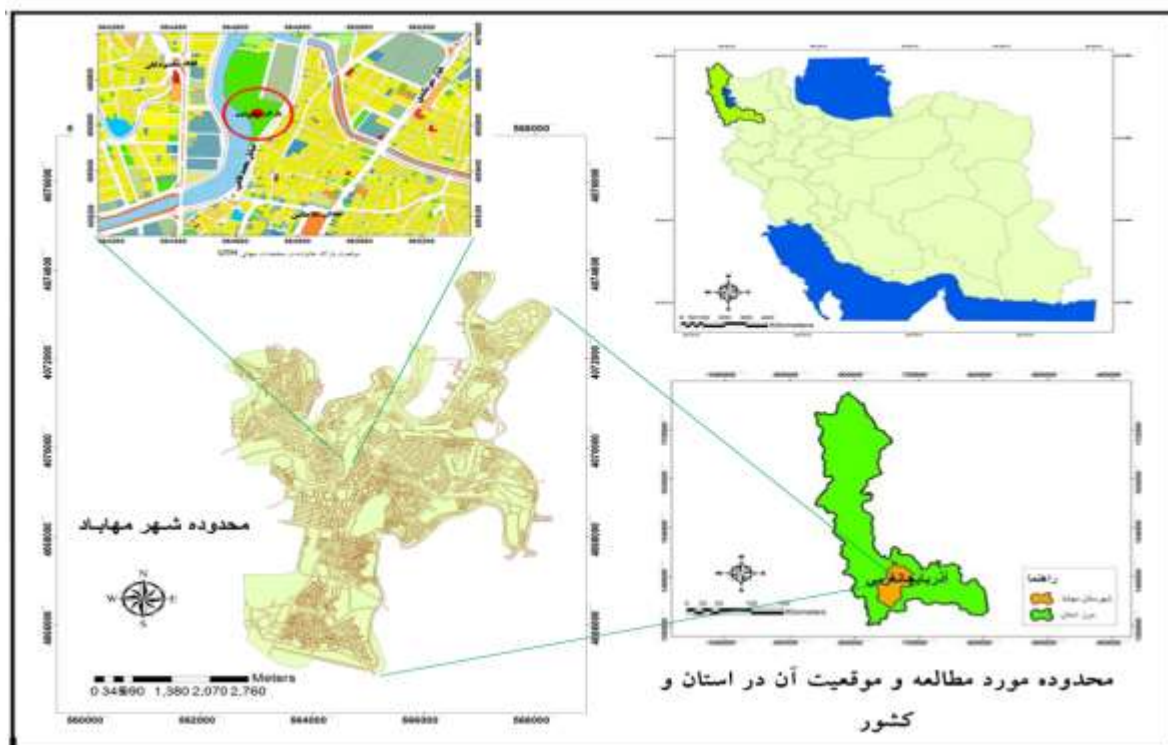
جدول (۱) مولفه های (گویه ها) سنجش شده برای متغیرهای مورد مطالعه تحقیق

متغیرها	گویه ها
دسترسی	۱- وجود مسیر مناسب پیاده (مداوم و پیوسته) برای رسیدن به مکان ۲- امکان استفاده از حمل و نقل عمومی شهری جهت دسترسی به فضا ۳- مشخص بودن ورودی مکان از فاصله دور ۴- امکان دسترسی به فعالیت های مختلف در درون فضا ۵- حاکم بودن پیاده بر سواره در داخل فضا ۶- وجود تسهیلات لازم برای معلولان ۷- قابلیت دسترسی اقشار مختلف اقتصادی به خدمات ارائه شده در فضا
اجتماع پذیری	۱- تمایل به استفاده از فضا به صورت گروهی ۲- میزان تمایل به انتخاب فضا برای ملاقات با دوستان ۳- میزان تعاملات کاربران با دیگر افراد حاضر در مکان ۴- میزان تمایل به حفظ، نگهداری و برنامه ریزی برای این فضا ۵- میزان موفقیت فضا از نظر حضور گروه های مختلف سنی و جنسی ۶- وجود فضاها و المان های مناسب فضاها جمع
خوانایی	۱- میزان مشخص و بدون پیچیدگی بودن مسیرهای موجود در فضا ۲- میزان مناسب بودن مسیرهای موجود در فضا به لحاظ داشتن حاشیه و کف مطلوب ۳- وجود روشنایی مناسب (در شب) مسیرهای موجود در فضا ۴- میزان شناسایی کانون ها و محل های تجمع در فضا برای کاربران ۵- میزان شناسایی نشانه های مشخص (بنای مشخص، مجسمه، آب نما، بنا یا نشان تاریخی، عامل طبیعی، منظر و...) از سوی کاربران فضا ۶- میزان شناسایی عوامل خطی مانند، مرزها و لبه هایی مانند: زرده، ردیف کاری درختان و گیاهان و گلها، دیوارهای ممتد در مسیر، شکافهایی مانند کانال آب و یا عوامل طبیعی از قبیل جریان آب و ... در فضا برای کاربران فضا ۷- میزان شناسایی حوزه ها و بخش های مختلف فضا (مانند فضاها بازی و سرگرمی، نشیمنگاه ها، فضاها خدماتی و تجاری، فرهنگی و هنری و ...) برای کاربران فضا
آسایش و تصور	۱- وجود احساس خوب در لحظه ورود به فضا ۲- امنیت در برابر ترافیک ۳- امنیت در برابر جرم و خشونت ۴- وجود عوامل حمایت کننده طبیعی و انسان ساخت در برابر شرایط بد آب و هوایی (تابش، بارش، باد و...) مانند درختان، سایبان، آلاچیق و... در سراسر فضا و در فواصل و موقعیت مناسب ۵- وجود عوامل مناسب (کیفیت معابر، نماهای جذاب، عدم وجود موانع، وجود رمپ به جای پله و ...) جهت قدم زدن در فضا ۶- امکان ایستادن و مکث (از طریق عواملی همچون وجود لبه های جذاب، وجود فضاها مکث تعریف شده، وجود تکیه گاه مناسب) ۷- وجو گزینه های مختلف و کافی و در سراسر فضا و در فواصل و موقعیت مناسب جهت نشستن (نیمکت، سکو ...) ۸- امکان دیدن و تماشا (وجود مناظر جذاب طبیعی و انسان ساخت، روشنایی مناسب در همه ساعات شبانه روز و مشاهده بدون مانع) ۹- امکان شنیدن و صحبت کردن (سر و صدای کم، نحوه چیدمان صندلی ها و نیمکت ها برای شکل گیری گفتگو) ۱۰- وجود تجهیزات و مبلمان مناسب مانند: کیوسک های اطلاعاتی، پست های آتش نشانی، باجه های تلفن، سطل های زباله ۱۱- پاکیزگی و بهداشت مکان و وجود امکانات و افراد پاسخگو جهت بهداشت و نگهداری مکان ۱۲- کیفیت ابعاد زیبایی شناسانه مانند: طراحی خوب و جزئیات خوب، استفاده از عامل آب به صورت نمادین و جاری، کاشت درختان و گیاهان بومی و سازگار، مناظر و دیدها و معماری زیبا
کاربری و فعالیت	۱- وجود فعالیت های متنوع و مختلف برای گروه های سنی و جنسی مختلف در فضا ۲- وجود فعالیت های خاص یا منحصر به فرد در فضا ۳- دعوت کنندگی فضا به بازی، تفریح، فعالیت و کشف ۴- تداوم شبانه کاربری ها و فعالیت ها (۲۴ ساعته بودن) ۵- دسترس پذیر بودن کاربری ها و فعالیت های اوقات فراغت مانند: کافه ها، رستوران ها و مکان های ملاقات عمومی (مسیر مناسب)
هویت	۱- ارزش های تاریخی، فرهنگی، طبیعی، مذهبی فضا (چه در یک عامل و چه در چند عامل دارای ارزش باشد) ۲- میزان شناسایی فضا با عواملی مانند فضاها، نماها، ساخت و سازها، مصالح، سبک معماری، مقیاس و ... (میزان شناخت و شخصیت فضا از حیث عوامل کالبدی مانند فضاها، نماها، ساخت و سازها، مصالح، سبک معماری، مقیاس و ...) ۳- میزان شناسایی فضا با نمادها و نشانه های شهری مانند مجسمه، آب نما، عناصر و نمادهای خاص، بناها و ساختمانهای منحصر بفرد به لحاظ قدمت تاریخی، اندازه، رنگ، ارتفاع و... (یا به عبارت میزان شناسایی و شخصیت فضا از حیث عواملی مانند نمادها و نشانه های شهری مانند مجسمه، آب نما، عناصر و نمادهای متمایز، بناها و ساختمانهای منحصر بفرد به لحاظ قدمت تاریخی، اندازه، رنگ، ارتفاع و...) ۴- میزان شناسایی فضا به لحاظ زیباشناختی و کیفیت منظر ... (میزان ارزش زیباشناختی و منظر زیبا که موجب شخصیت و شناخت فضا شده است)
دلبستگی و خاطره انگیزی	۱- میزان انطباق فضا با باورها، تفکرات، احساسات و انتظارات کاربران ۲- احساس خو گرفتن و عادت کردن کاربران به فضا ۳- خاطره ذهنی کاربران از عوامل و رویدادهای مختلف پیش آمده در فضا ۴- داشتن احساس خوب و مثبت کاربران از ماندن در فضا
تداوم حضور	۱- تعداد دفعات حضور شما در این فضا (روزانه، هفتگی، ماهانه، سالانه) بیشتر) ۲- میزان حضور (تداوم حضور) کاربران در این فضا در هر بار مراجعه (کمتر از یک ساعت، بین ۱ تا ۲ ساعت، بین ۲ تا ۴ ساعت، نصف روز، یک روز) ۳- پتانسیل فضا برای حضور پذیری بیشتر با توجه به ویژگی های بررسی شده دسترسی، اجتماع پذیری، خوانایی، آسایش و تصور، کاربری و فعالیت، هویت و دلبستگی و خاطره انگیزی)

مورد پژوهش شهر مهاباد

مهاباد یکی از شهرهای بزرگ استان آذربایجان غربی می باشد. این شهر در جنوب استان و در دامنه رشته کوه جبال لندشیکان کوهستانی و خوش آب و هوا قرار دارد. مرکز آن شهر مهاباد است و با ارومیه که مرکز استان است ۱۴۱ کیلومتر فاصله دارد، شهرستان مهاباد در منطقه ای کوهستانی واقع شده است اما شهر در جلگه و کوهستانی جنگلی قرار گرفته و ارتفاع جلگه از سطح دریا ۱۳۲۰ متر است. شهر مهاباد در ۴۵ درجه و ۴۳ دقیقه و ۳ ثانیه شرقی نصف النهار گرینویچ و ۳۶

درجه و ۴۶ دقیقه و ۳ ثانیه عرض شمالی واقع شده و مساحت کل شهرستان ۵۶۰۰ کیلومتر مربع است (مهندسین مشاور پویا نقش شهر و بنا، ۱۳۹۰: ۱۰).

شکل ۱: موقعیت محدوده مورد مداخله

منبع: نگارندگان

شکل ۲: نقشه پارک خانواده

منبع: نگارندگان

یافته ها

سنجش روایی و پایایی پرسشنامه

با توجه به اینکه ابزار سنجش محقق ساخته است باید از روایی و پایایی لازم برخوردار باشد تا محقق بتواند داده های متناسب با تحقیق را گردآوری نماید. و از این طریق این داده ها و تجزیه تحلیل آنها، فرضیه های مورد نظر را بیازماید و به سوالات تحقیق پاسخ دهد، پس محقق باید از روایی و پایایی آنها اطمینان حاصل کند.

(۲): نتایج آزمون آلفای کرونباخ شاخص های مورد مطالعه

متغیر	آسایش و تصور	دسترسی	اجتماع پذیری	فعالیت و کاربری	هویت	خوانایی	خاطره انگیزی	تداوم حضور در فضا
آلفای کرونباخ	۰/۸۰۶	۰/۶۳۴	۰/۶۸۶	۰/۷۳۸	۰/۶۰۸	۰/۷۸۴	۰/۷۳۸	۰/۶۰۶

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به مندرجات جدول (۲)، مشخص می شود که در متغیرهای آسایش و تصور، فعالیت و کاربری، خوانایی و خاطره انگیزی، مقدار آلفا بالاتر از ۰/۷ بوده که این میزان به خوبی پایایی پرسشنامه را تأیید می نماید همچنین مقدار آلفا در متغیرهای دسترسی، هویت، اجتماع پذیری و تداوم بیشتر از ۰/۶ می باشد که اگرچه این میزان بالاتر از ۰/۷ نیست اما این میزان نیز به پایایی قابل قبولی اشاره دارد، کما اینکه در بسیاری از تحقیقات این مقدار نیز قابل اتکا بوده است.

جدول (۳): نتایج آزمون های KMO و بارتلت

KMO	آزمون بارتلت		
	سطح معنی داری	رجه آزادی	کای اسکور
سنجش اول (وضعیت مولفه ها)	۰/۰۰۰	۱۱۷۶	۴۵۸۶/۶۷۳

منبع: یافته‌های پژوهش

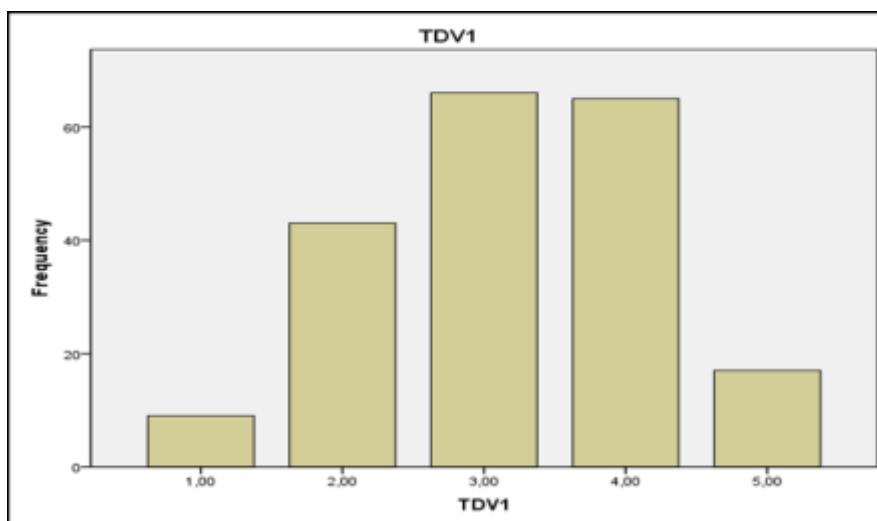
در این پژوهش به منظور بررسی روایی محتوایی از نظر کارشناسان و اساتید مرتبط با موضوع استفاده شده است. بدین ترتیب پس از بررسی سوالات اولیه و اعمال تغییراتی در ماهیت و تعداد سوالات، در مجموع ۳۳ سوال جهت سنجش و تأیید شدند. در ارتباط با سنجش روایی سازه ای نیز بر اساس مندرجات جدول (۳)، مشخص می شود که مقدار KMO بالاتر از ۰/۶ می باشد که این مقدار نشان از کفایت حجم نمونه دارد. همچنین آزمون بارتلت با مقدار ۰/۰۰۰ (کمتر از ۰/۰۵) معنی دار شده، که این مساله نیز نشان می دهد شاخص های سنجش شده همبسته اند. و سوالات سنجش شده از روایی ساختاری برخوردارند.

در ادامه برای مشخص شدن میزان موفقیت فضا در گویه های مربوط به متغیر تداوم و حضور پذیری افراد، از جداول و نمودارهای فراوانی پاسخ های داده شده توسط کاربران فضا و همچنین آزمون t.test استفاده شده است.

جدول (۴): توزیع فراوانی و درصد تعداد دفعات حضور افراد در فضا

تعداد دفعات حضور در فضا (روزانه، هفتگی، ماهانه، سالانه و بیشتر)		
ارزش	فراوانی	درصد
۱	۹	۴/۵
۲	۴۳	۲۱/۵
۳	۶۶	۳۳
۴	۶۵	۳۲/۵
۵	۱۷	۸/۵
جمع	۲۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

نمودار(۲): توزیع فراوانی و درصد تعداد دفعات حضور افراد در فضا

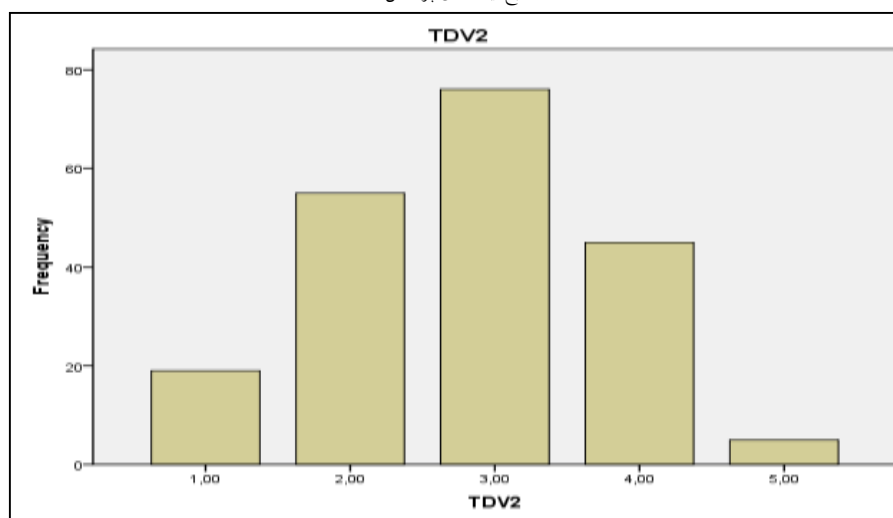
منبع: یافته‌های پژوهش

همچنانکه ملاحظه می‌شود، در شاخص تعداد دفعات حضور در فضا (روزانه، هفتگی، ماهانه، سالانه و بیشتر) بیشترین فراوانی در گزینه های ۳ و ۴ یعنی حضور ماهانه و سالانه با تعداد پاسخ ۶۶ و ۶۵ معادل ۰/۳ و ۳۲/۵ درصد از کل پاسخ های داده شده مشاهده می‌شود که نشان از وضعیت بالاتر از متوسط و نسبتاً مطلوب فضا در شاخص مذکور است.

جدول (۵): توزیع فراوانی و درصد میزان حضور افراد در فضا

ارزش	فراوانی	درصد
۱	۱۹	۹/۵
۲	۵۵	۲۷/۵
۳	۷۶	۳۸
۴	۴۵	۲۲/۵
۵	۵	۲/۵
جمع	۲۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

نمودار(۳): توزیع فراوانی و درصد میزان حضور افراد در فضا

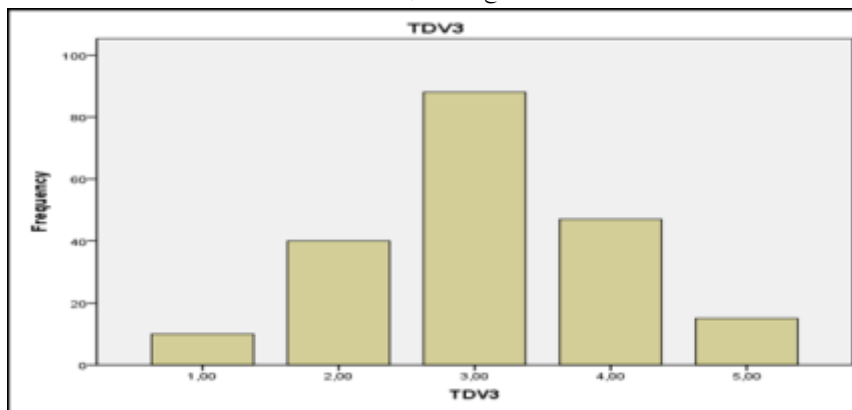
منبع: یافته‌های پژوهش

همانگونه که از جدول (۵) و نمودار (۳) پیداست، بیشترین فراوانی در گزینه ۳ یعنی میزان حضور بین ۲ تا ۴ ساعت با تعداد پاسخ ۷۶ عدد، معادل ۰/۳۸ کل پاسخ های داده شده مشاهده می شود که نشان از مطلوبیت متوسط فضا در شاخص مذکور است.

جدول (۶): توزیع فراوانی و درصد میزان حضور پذیری فضا با توجه با متغیرهای مورد مطالعه

میزان حضور پذیری فضا با توجه با متغیرهای مورد مطالعه (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد)	فراوانی	درصد
۱	۱۰	۵
۲	۴۰	۲۰
۳	۸۸	۴۴
۴	۴۷	۲۳/۵
۵	۱۵	۷/۵
جمع	۲۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

نمودار (۴): توزیع فراوانی و درصد میزان حضور پذیری فضا با توجه با متغیرهای مورد مطالعه

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس مندرجات جدول (۶) و نمودار (۴) ملاحظه می شود که بیشترین فراوانی پاسخ های داده شده در گزینه ۳ یعنی حضور پذیری متوسط، با تعداد پاسخ ۸۸، معادل ۰/۴۴ کل پاسخ های داده شده مشاهده می شود که این مساله نشانگر موفقیت متوسط فضا در امر میزان حضور پذیری افراد است. در این قسمت نسبت به انجام آزمون t-test برای سنجش معنی داری تفاوت پاسخ دهندگان نسبت به میانه گویه ها (۳) اقدام شده است که نتایج در جداول (۷) و (۸) نشان داده شده است.

جدول (۷): شاخص های آماری آزمون t-test

شاخص	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
تعداد دفعات حضور افراد در فضا	۲۰۰	۳/۱۹	۱/۰۱۴	۰/۰۷۱
میزان حضور افراد در فضا	۲۰۰	۲/۸۱	۰/۹۷۳	۰/۰۶۸
پتانسیل فضا برای حضور پذیری بیشتر	۲۰۰	۳/۰۸	۰/۹۶۵	۰/۰۶۸

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول (۸): نتایج آزمون t-test برای سوالات سنجش شده

شاخص های آماری	t	df	معنی داری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد تفاوت
میزان حضور و تداوم افراد در فضا	۰/۵۶۳	۱۹۹	۰/۵۷۴	۰/۰۸۵	حد پایین: -۰/۲۱۲ حد بالا: ۰/۳۸۲

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به منرجات جداول (۷) و (۸) مشخص می‌شود که در سوال اول (تعداد دفعات حضور افراد در فضا) میانگین پاسخ دهندگان مقدار ۳/۱۹ می‌باشد که اختلاف میانگین پاسخ دهندگان برابر با ۰/۱۹۰ می‌باشد همچنین این مقدار تفاوت با میزان ۰/۰۰۹ معنی دار است. لذا می‌توان گفت فضای مورد بررسی (پارک خانواده شهر مهاباد) در شاخص تعداد حضور افراد در فضا به صورت معنی داری بالاتر از حد متوسط ارزیابی می‌شود. همچنین در سوال دوم (میزان حضور افراد در فضا) میانگین پاسخ دهندگان مقدار ۲/۸۱ می‌باشد که اختلاف میانگین پاسخ دهندگان برابر با ۰/۱۹۰- می‌باشد و این مقدار تفاوت با میزان ۰/۰۰۶ معنی دار است. لذا با توجه به مقدار ناچیز تفاوت میانگین پاسخ دهندگان با میانه تست (۳)، می‌توان گفت که میزان موفقیت فضای مورد بررسی در این شاخص نیز به صورت پایینتر از حد متوسط ارزیابی می‌گردد. در سوال سوم (میزان حضور پذیری فضا با توجه با متغیرهای مورد مطالعه) نیز مشاهده می‌شود که میانگین پاسخ دهندگان مقدار ۳/۰۸ می‌باشد که اختلاف میانگین پاسخ دهندگان برابر با ۰/۰۸۵ می‌باشد همچنین این مقدار تفاوت با میزان ۰/۲۱۵ به سطح معنی داری نرسیده است. بنابراین فضای مورد بررسی در این شاخص کاملاً متوسط ارزیابی می‌گردد. در جداول (۹) و (۱۰) زیر نیز آزمون t-test برای متغیر تداوم (شاخص ترکیبی و نهایی) انجام شده است.

جدول (۹): شاخص های آماری آزمون t-test (شاخص نهایی)

شاخص	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
میزان حضور و تداوم افراد در فضا	۲۰۰	۹/۰۸۵	۲/۱۳۵	۰/۱۵۱

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول (۱۰): نتایج آزمون t-test برای شاخص نهایی

شاخص های آماری		t	df	معنی داری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد تفاوت
Test Value = 9						
					حد پایین	حد بالا
میزان حضور و تداوم افراد در فضا	۰/۵۶۳	۱۹۹	۰/۵۷۴	۰/۰۸۵	-۰/۲۱۲	۰/۳۸۲

منبع: یافته‌های پژوهش

همانگونه که مندرجات جداول (۹) و (۱۰) نشان می‌دهند تفاوت میانگین آزمون نسبت به میانه مقادیر (۹) برابر است با ۰/۰۸۵ و سطح معنی داری برابر با ۰/۵۷۴ می‌باشد، که این مقدار تفاوت نسبت به میانه اعداد معنی دار نشده است. لذا می‌توان به صورت کلی بیان داشت که میزان موفقیت فضا در متغیر میزان حضور و تداوم حضور افراد در فضا (پارک خانواده شهر مهاباد) کاملاً متوسط ارزیابی می‌گردد.

در ادامه جهت تبیین و تحلیل اثرات متغیرهای مختلف مورد مطالعه (خاطره انگیزی، دسترسی، فعالیت و کاربری، خوانایی، اجتماع پذیری، هویت و آسایش و تصور) بر متغیر وابسته (تداوم حضور) از روش رگرسیون خطی استفاده شده است که نتایج آن در جداول (۱۱)، (۱۲) و (۱۳) آمده است.

جدول (۱۱): خلاصه مدل رگرسیون

مدل	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
۱	۰/۸۳۴	۰/۶۹۵	۰/۶۸۴	۲/۶۵۷

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول (۱۱) نشان از آن دارد که همبستگی قابل توجهی بین متغیرهای تحقیق وجود دارد ($R=0/695$). همچنین مشخص می‌شود که متغیره ای مستقل به میزان ۰/۶۸۴ از تغییرات متغیر وابسته (میزان تداوم و حضور در فضا) را تبیین می‌کنند که این میزان نیز قابل توجه است و نشان از مطلوب بودن مدل رگرسیونی تحقیق دارد.

جدول (۱۲): نتایج آزمون ANOVA

مدل	جمع مربعات	درجه آزادی	مربع میانگین	F	سطح معنی داری
رگرسیون	۳۰۹۵/۷۷۰	۷	۴۴۲/۲۵۳	۶۲/۶۰۹	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱۳۵۶/۲۳۰	۱۹۲	۷/۰۶۴		
کل	۴۴۵۲	۱۹۹			

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ANOVA مقبولیت مدل را از منظر آماری بررسی می‌کند. سطر رگرسیون اطلاعات راجع به تغییر مدل تحقیق حاضر را نشان می‌دهد. سطر باقیمانده اطلاعات راجع به تغییری که در مدل تحقیق حاضر به حساب نمی‌آید را نشان می‌دهد.

با توجه به مندرجات جدول (۱۲) مشخص می‌گردد که جمع مربعات رگرسیون، به طور قابل توجهی بیش از باقی مانده می‌باشد (بیش از دو برابر باقیمانده)، که نشان می‌دهد بخش اعظم از تغییر تداوم و حضوری پذیری فضا توسط مدل نشان داده شده است. سطح معنی داری آماره F کمتر از 0.05 می‌باشد، و این بدان معنی است که تغییر نشان داده شده بوسیله مدل بر اثر اتفاق نیست.

جدول (۱۳): معادله ی رگرسیون و آماره های آن

مدل	ضرائب غیر استاندارد		ضرائب استاندارد		معنی داری
	B	انحراف از استاندارد	Beta	t	
(Constant) 1	۰/۹۱۷	۱/۱۳۵	۰/۸۰۸	۰/۴۲۰	
دسترسی	۰/۰۹۴	۰/۰۴۹	۰/۱۰۲	۱/۹۱۱	۰/۰۴۸
اجتماع پذیری	۰/۳۸۶	۰/۰۵۶	۰/۳۴۷	۶/۹۳۲	۰/۰۰۰
خوانایی	۰/۰۲۱	۰/۰۵۸	۰/۰۲۰	۰/۳۶۴	۰/۷۱۶
آسایش و تصور	۰/۰۹۹	۰/۰۳۷	۰/۱۶۰	۲/۶۷۹	۰/۰۰۸
فعالیت و کاربری	۰/۴۱۴	۰/۰۶۶	۰/۳۰۸	۶/۲۸۲	۰/۰۰۰
هویت	۰/۱۸۰	۰/۰۸۵	۰/۱۲۰	۲/۱۲۲	۰/۰۳۵
خاطره انگیزی	۰/۱۴۴	۰/۰۷۲	۰/۱۰۶	۲	۰/۰۴۷

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول (۱۳) نشان از آن دارد که از بین متغیرهای مورد مطالعه متغیرهای دسترسی، اجتماع پذیری، آسایش و تصور، فعالیت و کاربری، هویت و خاطره انگیزی اثرات معنی داری را بر میزان تداوم و حضور پذیری افراد در پارک ملت مهاباد دارند به طوریکه معنی داری اثرات متغیرهای اشاره شده کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد. شایان ذکر است که در این میان متغیر اجتماع پذیری با اثر ۰/۳۴۷ بیشترین اثر را بر میزان تداوم و حضور پذیری افراد در فضا را دارد. به عبارت دیگر عامل بسیار مهم و کلیدی در تداوم کاربران در فضا، میزان تعاملات اجتماعی و مشارکت فعالانه در فضا است. متغیر فعالیت و کاربری (تنوع فعالیتی) با اثر ۰/۳۰۸ نیز اثر مشابه و نزدیک به اثر اجتماع پذیری را بر تداوم و حضور پذیری افراد در فضا دارد به طوریکه نشان می‌دهد که هر اندازه تنوع فعالیت های موجود در فضا برای کاربران بیشتر باشد تعداد دفعات حضور و همچنین مدت ماندگاری آنها در فضا بیشتر خواهد بود. بنابراین عامل تنوع فعالیتی نیز در حضور پذیری فضا نقشی بسیار مهم و قابل توجهی را داراست. لازم به ذکر است که متغیرهای آسایش و تصور، هویت و خاطره انگیزی نیز به ترتیب با میزان اثر ۰/۱۶۰، ۰/۱۲۰ و ۰/۱۰۶، در رتبه های بعدی اثر گذاری بر تداوم افراد در فضا را دارا هستند. نا گفته نماند که متغیرهای دسترسی و خوانایی فاقد اثر قابل توجه و معنی دار بر حضور پذیری فضا (پارک خانواده مهاباد) هستند.

نتیجه‌گیری

نتایج آزمون t-test تک نمونه‌ای مستقل نشان داد که در مجموع فضای شهری مورد مطالعه از نظر کاربران فضا در سطح متوسط ارزیابی شده است. به عبارت دیگر اگرچه وضعیت فضای مذکور از حیث تداوم حضور کاربران کاملاً مطلوب نیست اما مطلوبیت نسبی فعلی نیز نشانگر آن است که تا حدی کیفیت طراحی فضای مذکور توانسته است موجبات تداوم حضور افراد را فراهم نماید که می‌تواند نقطه امید باشد تا با تقویت و ساماندهی فضا بر اساس سایر مولفه‌های طراحی فضای شهری مورد مطالعه، ارتقاء یابد. بنابراین لازمه انجام این کار بررسی و سنجش اثرات هر کدام از مولفه‌های طراحی فضای شهری موفق (آسایش و تصور، دسترسی، اجتماع پذیری، تنوع فعالیتی، هویت، خوانایی و خاطره‌انگیزی) بر تداوم حضور کاربران است تا مولفه‌ای مهم‌تر و اثرگذارتر جهت ارتقاء و تقویت فضا در زمینه تداوم حضور افراد مشخص شوند. بر این اساس نتایج آزمون رگرسیون خطی چند گانه، مشخص ساخت که مولفه‌های تنوع فعالیتی، اجتماع پذیری و خاطره‌انگیزی، هویت، آسایش و تصور و دسترسی به ترتیب مهمترین و اثرگذارترین مولفه‌های ارتقاء دهنده میزان حضور افراد در فضای مورد مطالعه هستند. در این بین تنوع فعالیتی و اجتماع پذیری را می‌توان مهمترین مولفه‌ها در این زمینه معرفی کرد. به عبارت دیگر با تنوع بخشی بیشتر به فعالیت‌های موجود در فضا، به طوری که همه گروه‌ها و اقشار استفاده از فضا را پوشش داده و راضی نگه دارد و همچنین تداوم بیشتر فعالیت‌های موجود و مدنظر فضا در طول ساعات شبانه روز، می‌توان گام بسیار مهمی را جهت تداوم حضور بیشتر کاربران فضا برداشت. یکی دیگر از مولفه‌های بسیار موثر در تقویت تداوم حضور افراد در فضا، اجتماع پذیری است که با برنامه‌ریزی مناسب در زمینه ایجاد و تقویت المانها و فضاهای جمعی جذاب و دعوت کننده به تعاملات اجتماعی از قبیل گفتگو، پیاده روی، ورزشی و تفریحی و... می‌توان به این مهم دست یافت. ناگفته نماند که تنوع بخشی و تداوم بخشی به فعالیت‌های مختلف مدنظر گروه‌ها و اقشار مختلف می‌تواند به ارتقاء اجتماع پذیری نیز منجر شود تا بدین صورت تنوع فعالیتی از طریق اجتماع پذیری، به صورت غیر مستقیم نیز بر ارتقاء تداوم حضور کاربران در فضا اثرگذار باشد. هویت بخشی از دیگر عوامل اثرگذار بر تداوم حضور می‌باشد. در این زمینه نیز می‌توان با تقویت و ایجاد المان‌های هویت بخش متناسب با کارکرد فضا (خانواده) مانند نماها، سبک معماری، نمادها و نشانه‌ها و کیفیات زیباشناختی و منظر، به ارتقاء تداوم حضور افراد در فضا کمک شایانی نمود. در رابطه با دیگر عامل اثرگذار و هم در ارتقاء تداوم حضور کاربران در فضا، یعنی آسایش و تصور، می‌توان به عواملی که امنیت روانی، فیزیکی و اجتماعی کاربران را از طریق ایجاد جو آرام، وجود عوامل طبیعی، حریم فضا و کنترل ورود وسایل نقلیه و حمایت کاربران در برابر ماشین، جرم و عوامل نامطلوب اقلیمی را موجب می‌شود و امکان قدم زدن، نشستن، شنیدن صحبت کردن، توقف، دیدن مناظر و بازی را فراهم می‌آورد، اشاره داشت. به عبارت دیگر این ویژگی‌هاست که سبب می‌گردد مردم آن را جهت توقف، قدم زدن و تجربه حیات جمعی انتخاب نمایند. دل‌بستگی و خاطره‌انگیزی نیز از دیگر عوامل اثرگذار بر تداوم حضور کاربران در فضا می‌باشد. شاین ذکر است که اگرچه دل‌بستگی و خاطره‌انگیزی فضا (به عنوان یکی دیگر از عوامل اثرگذار بر تداوم حضور افراد در فضا)، تا حد زیاد بستگی به ادراکات و احساسات مختلف شخصی افراد از فضا دارد اما می‌توان با تقویت کلیه عوامل اثرگذار فوق‌الذکر، به داشتن احساس خوب و مثبت کاربران از ماندن در فضا نیز کمک شایانی نمود.

منابع

- ایراندوست و غلامی زارچی (۱۳۹۴)، ارتقای فرصت حضور و مشارکت مردم با استفاده از معرفی گونه های فضای عمومی شهر خلاق (نمونه موردی: شهر یزد)، نشریه هنرهای زیبا، دوره بیستم، شماره ۲، صص ۴۷-۵۸
- بتلی، ای ی؛ الکک، آلن؛ مورین، پال؛ مک گلین، سو؛ اسمیت، گراهام (۱۳۹۴)، محیط های پاسخده (ترجمه: - مصطفی بهزادفر)، تهران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت
- پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۵) مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، تهران، انتشارات شهیدی
- پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۸۶)، سیر اندیشه ها در شهرسازی از کمیت تا کیفیت. تهران، انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید
- پیرمرادی، پویا؛ مستفویان، علی (۱۳۹۵)، سبزه میدان هویت گمشده، تهران، ناشر پیرمرادی
- تفهیمی و عرفانیان ستاریان (۱۳۹۲)، عوامل مؤثر بر ارتقای حضور پذیری فراغتی در فضای شهری نمونه موردی: بلوار خیام مشهد، حدفاصل تقاطع سجاد و فردوسی، همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا، دانشگاه شهید مفتاح همدان
- چرخچیان، مریم. (۱۳۹۰)، جزوه آموزشی تحلیل فضاهای شهری، انتشارات دانشگاه پیام نور
- حیبی، سید محسن. (۱۳۷۹)، فضای شهری، حیات واقعه ای و خاطره های جمعی، نشریه صفا، شماره ۲۸
- حیبی، سید محسن. (۱۳۸۶)، مرمت شهری، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- دانش و امیرطیپی (۱۳۹۰)، کیفیت حضور در میادین شهری با تاکید بر نمونه های سستی ایران، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره چهارم، صص ۷۱-۸۰
- دانشپور، سیدعبدالهادی، چرخچیان، مریم. (۱۳۸۸)، فضای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی، نشریه باغ نظر، شماره ۷، صص: ۱۹-۲۸
- دانشپور، سیدعبدالهادی، چرخچیان، مریم. (۱۳۸۸)، بررسی مؤلف های طراحی فضاهای عمومی پاسخگو، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی، دوره چهاردهم، شماره سی ام، صص: ۸۶-۵۳
- رضا زاده و محمدی (۱۳۹۱) بررسی حضور پذیری زنان در فضاهای شهرنشینی هویت شهر، شماره دوازدهم، سال ششم، صص ۱۵-۲۶
- رضا زاده و محمدی (۱۳۹۱) بررسی عوامل محدود کننده حضور زنان در فضاهای شهری، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۸، صص ۱۰۵-۱۱۴
- رفیعیان، مجتبی، خدایی، زهرا. (۱۳۸۸)، بررسی شاخصها و معیارهای مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری، فصلنامه راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۳، صص ۲۴۸-۲۲۷
- فرگاس، جوزف (۱۳۷۹) روانشناسی تعامل اجتماعی: رفتاری میان فردی. ترجمه: مهرداد فیروزبخت و خشایار بیگی. تهران: ایجد
- لنگ جان (۱۳۸۸) آفرینش نظریه های معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه: علیرضا عینی فر، انتشارات دانشگاه تهران.
- لینچ، کوین. (۱۳۸۱)، سیمای شهری، ترجمه: منوچهر مزینی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- محمد پور زرنندی، حسین؛ رفیعیان، حمید؛ طباطبایی مزدآبادی، سید محسن (۱۳۹۱)، تبیین نقش فرهنگ سازمانی در مدیریت تغییر کارکنان بانک شهر، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره ۹، صص: ۲۹-۱۵
- مهندسین مشاور پویا نقش شهر و بنا (۱۳۹۰)، طرح جامع شهر مهاباد، جلد دوم، وزارت راه و شهرسازی
- نصر، طاهره، ماجدی، حمید. (۱۳۹۲)، نگاهی به مقوله هویت در شهرسازی، نشریه معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره یازده، صص: ۲۶۹-۲۷۷

- Car, S. (1982). Some Criteria for Environment form. In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds). *Humanscape: Environments for*
- Car, S. et al. (1992). *Public Space*. Massachusetts: Cambridge university press.
- Kurniawati, W. (2012). *Public Space for Marginal People*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*: (36) : 476 – 484.
- Osmand, H. (1957). *Function as basis of psychiatric ward design*. New York: Holt Rine hart & Winston.

- Van Raaij, W. F. (1983). Shopping Center Evaluation and Patronage in the City of Rotterdam. Economic Psychology. Rotterdam: Erasmus.
- Walter, M.1986. Pleasures and Costs of Urbanity, Dissent 33(4),470-475
- Whyte, H. William, 1980, Social life in small urban spaces, , New York, The municipal of art society of New York.